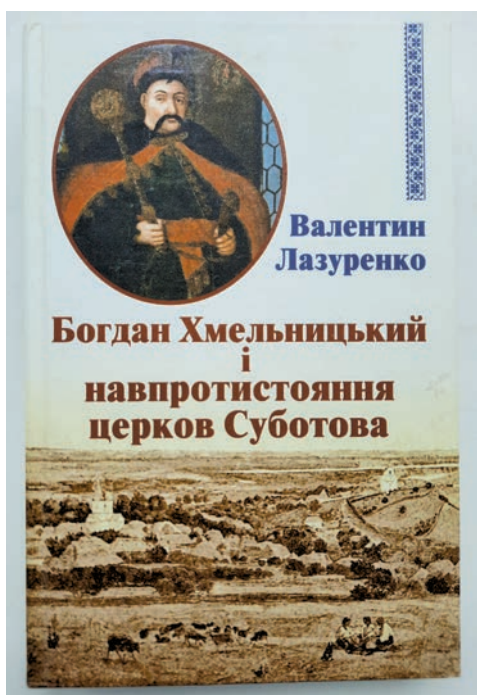

Василь Мельниченко (м. Черкаси),
кандидат історичних наук, професор,
заслужений працівник культури України,
професор кафедри археології та спеціальних
історичних дисциплін Черкаського
національного університету
імені Богдана Хмельницького
E-mail: krz_crk@ukr.net

Науковий інтерес до встановлення місця поховання Богдана Хмельницького не спадає

Рец. на: Валентин Лазуренко. *Богдан Хмельницький і навпротистояння церков Суботова*.
Харків : СГ НТМ "Новий курс", 2021. 232 с.

Встановлення місця поховання Богдана Хмельницького продовжує привертати увагу науковців і громадськості та спонукає дослідників розширювати тематичні та хронологічні межі пошуку істини. До наукового обігу залучаються нові джерела, уточнюються оцінки й погляди на уже, здається, відомі. Тривають гострі дискусії, висувуються нові і спростовуються існуючі версії. У зв'язку зі значним плюралізмом міркувань і поглядів на проблему особливого значення набуває історіографічний аналіз та систематизація на засадах сучасної методології інформативності, яка нагромадилася за час, що минув після поховання гетьмана.

Важливим кроком у цьому контексті стало видання книги Валентина Лазуренка «Богдан Хмельницький і навпротистояння церков Суботова». Вона є продовженням і конкретизацією автором розпочатих ним ще в кінці 1990-х рр. досліджень, викладених у його попередній книзі «У пошуках крипти великого державотворця України Богдана Хмельницького. Поховання гетьмана України Богдана Хмельницького в Іллінській церкві у с. Суботів: від столітніх досліджень, легенд та міфів до сучасних наукових гіпотез».

Пропонована читачам книга, як і попередня, побудована на подачі матеріалів блоками проблемних питань, які розкриваються автором на основі ретельного аналізу відомих джерел. Серед них: «Чи міг бути похований гетьман України Богдан Хмельницький у Михайлівській церкві в Суботіві?», «о. Марко Грушевський як один з творців легенд про Михайлівську церкву як місце поховання Богдана Хмельницького і його сина Тимоша», «Хто з найближчого оточення Богдана Хмельницького міг знати про реальне місце його поховання?», «Чи аналізувалися на сьогодні документи дипломатичних місій іноземних країн за 1657 р. на предмет виявлення у них інформації про поховання видатного українця?», «Прихована історія»: Корсунська трагедія 1655 р. як джерело для цікавих

висновків» та інші дискусійно-інтригуючі проблемні питання, які зацікавлять читачів.

У своїй новій книзі Валентин Лазуренко, звужуючи поле історіографічного пошуку, робить спробу дати відповідь на одне з ключових питань «Чи міг бути похований великий державотворець України Богдан Хмельницький та його старший син Тиміш у Михайлівській церкві в Суботіві?». Така постановка питання зумовлена не тільки тим, що Іллінська і Михайлівська церкви у Суботіві стояли колись навпроти одна одної, а й тим, що і сьогодні вони опинилися навпроти у дискусії навколо пошуку місця поховання Богдана Хмельницького та його сина Тимоша. Відхиляючи незаперечно спростовані дослідницькі версії і гіпотези, автор зосереджує увагу на дискусійних припущеннях (с. 141–164),

з яких можливо з часом викристалізується об'єктивна інформація про місце поховання великого Гетьмана.

Видається цілком вмотивованим, що у вступній частині книги автор комплексно подає історію Михайлівської церкви в Суботіві, від перших згадок про її будівництво до знищення більшовиками у 1935 році. Констатується, що до цього часу фахівці (археологи, геофізики, історики) не локалізували точне місцезнаходження саме тієї споруди Михайлівської церкви XVII ст., де бували Б. Хмельницький і його старший син Тимош, яка була розібрана й перенесена в 1870-х рр. в інше місце. На сьогодні ж достовірних тогочасних писемних джерел про поховання Богдана і Тимоша Хмельницьких та існування склепу в колишній дерев'яній Михайлівській церкві у Суботіві не зафіксовано. Достеменно не встановленим залишається й точне місце розташування вже перенесеної споруди Михайлівської церкви, зруйнованої більшовиками 1935 р. Розробка програми з дослідження ймовірних локацій цього храму для подальших пошуків була б логічним наступним кроком у разі непідтвердження основної гіпотези (с. 19–33).

Автор привертає увагу до фактів фіксації в історичних та інших джерелах місця й обставин поховання гетьмана. До розгляду долучаються також історичні, краєзнавчі та літературні джерела, легенди й перекази, дотичні до можливого місця перебування праху великого державотворця та його старшого сина. Всебічно розглядаються версії щодо Михайлівської та Іллінської церков як альтернативних варіантів місця поховання – своєрідного «навпротистояння» (протистояння) – крізь призму оцінки подій і думок щодо постатей Богдана Хмельницького і його старшого сина Тимоша у сучасників і нащадків.

Розглядаючи джерельну базу, Валентин Лазуренко, зокрема, зауважує, що подорожні нотатки Павла Алеппського потребують ретельного сучасного історико-перекладознавчого аналізу у частині відвідин Суботова в 1656 р., щоб уточнити стан Іллінської церкви на той час (збудована, недобудована, діюча), а також за можливості додатково з'ясувати (з урахуванням адекватності сучасного перекладу), чий саме гробівець бачив мандрівник у Михайлівській церкві. На думку автора, це було захоронення іншого сина Богдана Хмельницького, очевидно малолітнього, який, за рядом джерел, помер 1637 р. (с. 54–106).

Не залишає поза увагою автор і проблемне питання щодо нападу карального загону С. Чарнецького на Суботів у 1664 р. та здійснення наруги над прахом гетьмана Богдана Хмельницького і його старшого сина Тимоша зі знищенням їхніх поховань. тому подальші пошуки вважаємо перспективними. Зазначається, що сучасні дослідження не підтверджують цього факту, а тому подальші пошуки зазначених поховань є перспективними (с. 107–116).

З книги дізнаємося, що одним із напрямів пошуків достовірної інформації щодо місця захоронення Богдана і Тимоша Хмельницьких автор розглядає дослідження біографій, документів та матеріалів, пов'язаних із Ганною Золотаренко (третьою дружиною гетьмана), Розандою (дружиною Тимоша), гетьманами Іваном Виговським і Юрієм Хмельницьким, а також церковним діячем Лазарем (Барановичем), передусім залишених ними спогадів у записах, листах тощо після серпня 1657 р. Наголошується, що пошуки поховання Богдана і Тимоша Хмельницьких повинні здійснюватися комплексно й системно, у діалектичному зв'язку з історичною традицією, результатами сучасних досліджень та їх інтерпретацією, спиратися на писемні джерела, топографію місцевості, реалії сьогодення.

Безумовно, що пропоноване монографічне видання, як і попередня монографія Валентина Лазуренка, за словами відомого українського історика Тараса Чухліба, дає поштовх до розуміння того, а що ж насправді відбувалося у Чигирині та Суботіві з тілом померлого засновника Української держави в період з 27 липня по 23 серпня 1657 року?

Немає сумніву, що книга «Богдан Хмельницький і навпротистояння церков Суботова» не остання у творчому доробку Валентина Лазуренка, присвяченому Великому Гетьману України. Принагідно зазначимо, що наукова розробка теми Хмельниччини для нього розпочалася багато років тому ще під час навчання у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького.

Перша у житті студента історичного факультету Валентина Лазуренка наукова стаття мала назву «Археологічні дослідження Суботівського замчища» і була опублікована у збірнику матеріалів V Міжнародної археологічної конференції студентів та молодих вчених, що відбулася у квітні 1997 р. в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

А 20 червня 1998 р. він успішно захистив дипломну роботу «Черкащина в період розгортання Національної революції середини XVII століття» (с. 7).

Відтоді для Валентина Лазуренка, уродженця села Суботова, тема життя і діяльності Богдана Хмельницького та увічнення його пам'яті стала однією з провідних, на його рахунок – низка наукових публікацій, участь у наукових конференціях, виступи в засобах масової інформації, активна просвітницька робота з цієї проблематики.

У 2019 році він активно включився у висвітлення новітнього перебігу досліджень крипти (поховання) великого державотворця України Богдана Хмельницького, які проводяться в Іллінській церкві села Суботів на Чигиринщині. На переконання Валентина Лазуренка, сьогодні

«з'явився реальний шанс в XXI ст. просунутись вперед із пошуком праху гетьмана України Богдана Хмельницького, і цей шанс необхідно використати, і, що головне, використати з розумом, не завдавши шкоди насамперед Іллінській церкві – пам'ятці культурної спадщини національного значення» (с. 32).

З-під авторського пера дослідника з'явилися статті із власним сучасним баченням і трактуванням тих чи інших подій, пов'язаних зі смертю та похованням Богдана Хмельницького. Ці позначені новизною напрацювання у поєднанні з пропонованою книгою «Богдан Хмельницький і навпротистояння церков Суботова» дають змогу знизити невизначеність у вирішенні проблеми поховання Богдана Хмельницького та привертають увагу істориків і громадськості до окресленої проблематики.

Наталія Мех (м. Київ)

доктор філологічних наук, професор,
завідувач відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України,
E-mail: mno_logos@ukr.net

Мирослав Скорик у сучасному документальному кінотексті

Сьогодні ми можемо з цілковитою впевненістю говорити про неоренесанс української культури. Він проявляється в різних сферах, зокрема в музичному просторі, кінопросторі тощо. Підтвердженням цьому є все більш зростаючий інтерес до всього українського в Європі та, без перебільшення, в усьому світі. Шкода, звичайно, що частково це пов'язане з жахливими подіями останніх років – повномасштабним вторгненням в Україну Російської Федерації. Але в сучасному швидкому та строкатому, надрізноманітному всесвітньому інформаційному потоці наша країна перебуває в епіцентрі. Це сприяє поглибленій, а не поверховій увазі та вивченню феномену України як у культурному, політичному, так і в науковому середовищах.

Видатні митці, їх діяльність та життєпис, як ніхто інший, надзвичайно цікавлять фахівців із різних країн. Адже вони є носіями української ідентичності, їхні шедеври є згустками українських культурних традицій, цінностей та світоглядних орієнтирів.

Такою знаковою постаттю, носієм української ідентичності, яка цікавить наукову спільноту, не лише українську, а й світову, є Мирослав Михайлович Скорик – митець-універсал, якому в цьому році виповнилося б 85 років. Підтвердженням запиту на вивчення його творчості є, зокрема, й проведений та організований на високому професійному рівні захід – міжнародна наукова конференція «Ціннісні виміри культурно-мистецької діяльності Мирослава Скорика» (автор проєкту – доктор мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України, проректор з наукової роботи Національної музичної академії України, дружина Мирослава Скорика – Адріана Скорик).

Багатогранний талант М. Скорика дозволив зібрати велику кількість фахівців із різних сфер культури, які змогли представити широкому загалу свої дослідження різноманітних аспектів його творчості, поділитися своїми поглядами, міркуваннями, почути відмінні, іноді невідомі та неочікувані деталі та спогади від людей, які мали дружні та професійні контакти з видатною людиною.

Відомі діячі українського культурного простору представили своє бачення творчості Мирослава Скорика. Так, Максим Тимошенко, доктор філософії, професор, член-кореспондент НАМ України, заслужений діяч мистецтв України, ректор Національної музичної академії України (м. Київ) поділився з присутніми міркуваннями на тему «*Мирослав Скорик і його*

час: події, факти, імена»; Микола Жулинський, доктор філологічних наук, професор, академік Національної Академії наук України, лауреат Національної премії України ім. Т.Г. Шевченка, виголосив доповідь «*Мирослав Скорик як віддзеркалення епохи*», Віктор Бондарчук, доктор мистецтвознавства, професор, проректор з навчальної роботи Національної музичної академії України спробував осмислити творчість Мирослава Скорика крізь призму світоглядних орієнтирів та духовно-культурних цінностей сьогодення. Тетяна Іванівна Андрущенко, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Національної музичної академії України, заслужений діяч культури України, Лауреат Державної Премії України в галузі освіти, зосередила увагу учасників міжнародного зібрання на темі «Естетичні цінності в структурі мистецької творчості Мирослава Скорика». Валентина Кузик, кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник відділу музикознавства та музичної етнології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України представила доповідь «Соціокультурологічний феномен «Мелодії» Мирослава Скорика». Було й багато інших виступів, які свідчили про важливу роль творчої спадщини Мирослава Михайловича не лише для української, а й світової культури.

Нам вдалось важливим, як учаснику цього поважного зібрання, зацентрувати увагу присут-